

El Pedraforca, algunes notes sobre la màgica muntanya mítica de Catalunya

Ramon Felipó i Oriol, advocat i dinamitzador del Berguedà

I. Introducció

En moltes nacions com els Països Catalans, algunes de les seves muntanyes esdevenen símbols o mites que serveixen per reafirmar la pròpia identitat nacional com a poble. Les muntanyes són paratges que refermen la idea de país i són un referent de la identitat cultural i nacional. El catalanisme cultural i polític, el nacionalisme català, té en l'excursionisme i la descoberta del país una de les seves arrels i orígens.

Al tombant del segle XIX i XX va haver-hi a tot el país un ampli moviment de reafirmació de la identitat nacional catalana, són els anys de la redescoberta dels Pirineus. Es puja a totes les muntanyes de forma sistemàtica, se cerquen coves i avencs, es fan les excavacions d'importants runes gregues com les d'Empúries, tot el que es pot del país és estudiat o inventariat. Àngel Guimerà escriuria la seva *Terra Baixa*, en què contraposava la gent del pla a la de muntanya. D'aquests temps són les primeres recollides de dades sistemàtiques de la llengua catalana com les fetes per mossèn Alcover o el mateix Jacint Verdaguer, com també els inventaris planificats de tota la flora, la fauna o de les dades geològiques. Molts dels homes i les dones impulsors del catalanisme polític van encoratjar aquestes tasques de la mateixa manera que tota aquesta feina serviria per anar donant un cos nacional d'unitat de país. Calia saber com era tot el país per reivindicar-ne els drets nacionals. Són els temps de la redescoberta de la catalanitat de l'Alguer a Sardenya, de mirar el passat i de glorificar l'edat mitjana –els temps de la independència nacional i la conquesta per Jaume I de València i Mallorca, de les gestes dels Almogàvers–, són els anys de la conversió de la sardana en la dansa nacional de Catalunya...

Llegir en aquests moments les cròniques de les primeres ascensions com les de César August Torras al Pedraforca com a qualsevol de les altres muntanyes catalanes és com llegir el que avui escriuen els alpinistes de les ascensions que fan als pics dels vuits mils metres

d'alçària de les muntanyes d'Amèrica del Sud com l'Annapurna o a l'Himàlaia a l'Everest. A casa nostra i a parer meu –és clar–, les muntanyes més emblemàtiques serien quatre: Montserrat, el Canigó, el Montseny i el Pedraforca. Montserrat, que és el símbol de país i de la religiositat catòlica catalana, va ser lloada per una gran llista de poetes, entre els quals m'agradaria destacar Jacint Verdaguer o Josep Maria de Segarra. El Canigó, com a al·legoria d'unitat de Catalunya per les dues parts, encara avui –encara avui–, dividides per una falsa frontera estatal creada pel Tractat dels Pirineus, en què es van separar les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent, el Capcir i la Cerdanya septentrional de la resta del país; el Canigó va ser lloat per Jacint Verdaguer. El Pedraforca és una muntanya de llegenda, de bruixes, excursions o d'escalada, del santuari de Gresolet... I el Montseny, cantat també per Verdaguer en el seu llibre *Aires de Montseny*, com també pels poetes Guerau de Liost i Marià Manent.

El Pedraforca, per mi, és una part una integrant de tot el Pirineu català; mai no entendré aquesta estranya mania –tan estesa ara– de voler fer començar els Pirineus a la Cerdanya o l'Alt Urgell. Les muntanyes berguedanes havien estat considerades tradicionalment Pirineus de forma majoritària pels autors que escrivien de muntanyes al segle XIX i principis del XX; ara és a l'inrevés, malgrat que hi ha excepcions com quan s'inclou el Berguedà com a Pirineu com en algunes de les obres d'en Pep Coll, *Pirineu Perdut*, o en l'*Antologia de literatura excursionista catalana* d'Enric Faura, on es recull un text de Guiera sobre el Pedraforca. Quan fan antologies de textos pirinencs sobre Verdaguer, tampoc no solen incloure –actualment– cap dels seus textos berguedans, com la rondalla de Sant Salvador de la Vedella o les seves referències del Pedraforca, el Pi de les Tres Branques i Queralt. El massís del Pedraforca, a l'alt Berguedà, és majestuós, s'alça isolat enmig de valls i muntanyes. Si es contempla des del cantó de Saldes, la seva imatge és impressionant, per la silueta en forma de forca o de pits de dona. La paret nord, contemplada des de la base, fa feredat. El Pedraforca està a la cruïlla de dues *arbitràries* divisions provincials, de dos termes municipals, de dos bisbats, el de Solsona i el de la Seu d'Urgell, de dos partits judicials. Però aquestes divisions administratives fetes pels homes ni parteixen ni divideixen mai els seus habitants; un exemple d'això és que Gósol i Saldes comparteixen, entre moltes més parròquies, el rector, Ramon Anglerill.

Aquests darreres segles en molts dels pobles del voltant del Pedraforca s'havien explicat, sovint, llegendes de bruixes. Molts dels fets que es relacionen amb la bruixeria prou podria ser que fossin –en part– certs, ja que hi ha recollits testimonis de processos a bruixes que confessen, sempre sota cruel tortura, haver tingut pràctiques satàniques o tractes amb el dimoni a la muntanya del Pedraforca. Avui, hi ha mapes que anomenen *Pla de les Bruixes* l'indret que hi ha a l'enforcadura de dalt del Pedraforca. Ara bé, a la base del Pedraforca també hi ha el santuari de la Mare de Déu de Gresolet. La seva advocació està documentada des de fa molts segles. Aquest santuari és un dels rars exemples a Catalunya de quan l'església catòlica no ha pogut conquerir el cim d'una muntanya per la seva inaccessibilitat ha *santificat* el paratge posant un santuari marí al peu de la muntanya. Amb la Renaixença i la redescoberta de la identitat pròpia del país, es va començar a fer ascensions de manera sistemàtica a tots els pics de Catalunya. Els pares de l'excursionisme

i les guies de muntanya de Catalunya –Artur Osona, César August Torras, com també anys després ho serien Josep Maria Guilera, Lluís Estasen, Agustí Jolis o Maria Antònia Simó– pujaren al Pedraforca i ho explicaren en els seus llibres o articles. Després va venir el moviment per la conservació de la natura i la defensa de la terra, les campanyes per preservar el massís del Pedraforca com a patrimoni natural, la problemàtica de l'exploració del bosc de Gresolet als anys 20 i molt més recentment, durant els primers anys del postfranquisme, la campanya *Salvem el Pedraforca* contra l'extracció del carbó a les mines de cel obert.

Això és una altra aparent contradicció: la muntanya és venerada com a símbol de natura i com a paratge ecològic, alhora que de les seves profundes entranyes o a ras del terra es treuen o se n'han tret milions de tones de carbó. L'extracció d'aquest mineral havia estat la gran font de la riquesa berguedana juntament amb el tèxtil; avui per desgràcia tant la mineria com els teixits berguedans han anat a la baixa.

No farem pas un història detallada de totes les ascensions ni dels camins per pujar-hi o de les vies d'escalada; per a això ja hi ha molts d'altres llibres. Tampoc no parlarem de les vides que s'han perdut per aquells que volien assolir el cim o *conquerir* la muntanya.

II. Alguns dels escrits que fan referència al Pedraforca

Francisco de Zamora va tenir importants càrrecs durant el regnat de Carles IV i va fer un viatge pel Berguedà i comarques veïnes, va escriure en el seu diari, *Riner, desde donde se ven las montañas del Pedraforca, Peguera, y el Port de Compte, que se llama así por pertenecer al Duque de Cardona, antes Conde...* Zamora, sota el pretext o l'excusa de fer una història de Catalunya, va fer un qüestionari, que va trametre a totes les autoritats locals, algunes. Les respostes a aquest qüestionari estan dipositades a la Biblioteca Reial del palau de Madrid. Curiosament, del municipi de Gósol hi ha dues respostes, una feta per Isidre Cardona i Francesc Molins datada l'11 de juny de 1790 i l'altra feta un dia més tard, el 12 de juny, feta pels també gosolans Melcior Soler i Pere Perarnau. De la resposta tramesa per Cardona i Molins a la pregunta 146, que demana *Y finalmente se preguntan todas las demás cosas dignas de saberse que se ofrecieron a propósito para la historia y descripción de los pueblos que componen el terreno que se describe, y para su fomento, comodidad o hermosura, aunque no vayan comprendidas en esta memoria*, és on es fa referència al Pedraforca, quan escriuen, *Demás de lo dicho se halla una grande peña muy alta y hace como una horca altísima y están a la cima y fría que no se cría ninguna hierva ni planta en ella, solo la habitan cabritos montañeses*. De la resposta de Soler i Perarnau a la qüestió número 4 –*Si el sitio del pueblo es alto o bajo, llano o áspero, a qué exposición del sol se halla, su temperatura, qué vientos dominan, su salubridad y causas de uno y otro*– diuen: *dita vila està en un serradet en la part del sol ixen, moltíssim fred, prou saludable es predomina de tots los vents, però en especial de la tramuntana*. Cardona i Molins a la mateixa pregunta afirmen *el sitio es montañoso, sobre un peñasco, lo cuál peñasco está rodeado de llano, la exposición al sol será la misma que tiene toda la falda de las montañas del Cadí. Los vientos que más dominan, tramontana y cierzo y las causas no las entendemos*.

La resposta de Saldes (de fet en el qüestionari se signa com de poble, de Sant Martí de Saldes i Sant Sadurní de Massanes) és del dia 10 juny de 1790 i a la pregunta 4 respon, *dit poble és un poc aclotat i al peu del Pedraforca. Molt fred. Prou saludable i domina la tramuntana*. La de l'Aspà és de data 9 de juny de 1790 feta per Francesc Espel i Josep Costa. Diuen, en respondre a la pregunta 4, *dit poble es un poc alterós a la part del migdia. Molt fred bastantment saludable, domina la tramuntana*, que és un poble amb molt fred i que el vent que hi domina és la tramuntana. Sorprenentment, són els gosolans qui a la seva resposta de què hi ha de singular a la seva localitat fan una millor descripció del Pedraforca, mentre que els saldencs es limiten a constatar que Saldes està al peu de la muntanya.

Pasqual Madoz va fer el seu *Diccionario* poc temps després de la primera Guerra Carlina (1833-1840). Del Pedraforca, en parla quan explica com era Saldes a la primera meitat del segle XIX: *situado a la falda Este de la montaña de Piedra Forca; con buena ventilación y clima frío, pero sano*.

Marcel Chevalier, en el seu llibre *El Paisatge de Catalunya*, publicat l'any 1928, recull un perfil muntanyenc des de la serra del Cadí fins al barranc de la Font del Pi, sota el títol de secció *Geològica a través del massís del Cadí-Pedraforca*, sota una foto del massís del Pedraforca que diu "tipus de serra del numulitic inferior realçat amb l'aixecament del massís secundari del Cadí, en el qual recolza". Pau Vila, al seu llibre *Visions Geogràfiques de Catalunya*, recull diversos textos –els de les trementinaires de Tuixén, la Vall de Lord o Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus– que publicava al diari *La Publicitat* de Barcelona, on el 17 i 30 juliol de 1931 feia referència a Gósol i explica que venia de Tuixén diu, *Davant per davant s'alçava, hieràtica, la piràmide ingent del Pedraforca amb els dos pollegons enfonsats en fosca nuvolada* i defineix aquesta muntanya com *des del cim dels seus pollegons, enlairats fins a 2.500 metres, atalaia les terres de la Depressió Central per damunt el muntanyam formidable*. El mateix Pau Vila a la *Geografia de Catalunya* de l'any 1936, en el capítol de *La Catalunya Prepirinenca*, del Pedraforca també deia [...] *si bé el nostre Prepirineu té cims que fan gran respecte, com el Pedraforca (2.493 m) i [...] en canvi, davallant per les graonades del relleu d'aquesta zona, el muntayam s'abaixa fins al peu de la Depressió Central*.

III. El Santuari de la Mare de Déu de Gresolet

El pare Camós, en el seu llibre de l'any 1657, diu de la imatge: *es de madera, está sentada, ha sido pintada, y casi no se conoce su color antiguo. Tiene la derecha larga, los pies agudos, y lleva toca que le llega espaldas. De alto tiene dos palmos y medio, y es morenita. El Jesús tiene en la rodilla izquierda, el cual tiene un libro cerrado en su izquierda hacia el pecho, y le falta la mano derecha. Está descalzo, y despintado en su vestido como la virgen. Es morenito también, y miran al Pueblo los Dos. Tiene un Retablo moderno muy grande. [...] Hace se fiesta mayor por su Natividad, y la visitan con procesiones de san Esteban de Bagà, por el abril, mayo o junio, por primavera de san Miguel, de Gisclareny, y de san Andrés Aspà y de Gósol, y el día de santa Ana, de Saldes. Tiene una casa muy buena, donde vive su ermitaño, y habitan los devotos que la visitan los días que están haciendo sus devociones*.

IV. Les bruixes i les llegendes del Pedraforca

Es diu que les bruixes feien servir aquest indret per a les seves reunions periòdiques, per fer-hi els seus aquelarres, sàbat (reunió nocturna de bruixes i bruixots; en castellà *aquelarre*), o trobades, molt especialment les nits de Sant Joan o per Cap d'Any (per Sant Silvestre), que són les dates que coincideixen amb els solsticis d'estiu o d'hivern. Diverses són les llegendes recollides per diferents autors sobre aquest tema, com les que van publicar Cels Gomis, Joan Amades, Aureli Capmany, Josep Maria de Vilardaga i Javier Tomeo. Però també hi ha uns fets certs, provats i documentats –que en definitiva és el que compta–, que són els recollits i explicats per Lluís Orriols al seu llibre *Les Bruixes Segrestades*, en què no s'explica cap llegenda sinó uns processos judicials del segle XVII contra la bruixeria catalana i molt especialment la de la Catalunya Central.

Menéndez Pelayo va ser el primer a fer-se ressò d'uns processos contra bruixes del bisbat de Vic acusades d'haver pujat al Pedraforca a fer pràctiques de bruixeria, quan en el llibre V, capítol IV de la seva *Historia de los Heterodoxos Españoles* escriu: *a consecuencia de esto y las sabidas acusaciones de cohabitación con el demonio, y demás impurezas y bailoteos del Aquelarre, la justicia secular torturó a Juana Pons, a la Vigatana, a la Juana Mateus, a Rafaela Puigcercos y a otras muchas, y arrancándoles las confesiones por aquel execrable sistema de procedimientos*. Menéndez Pelayo també diu com tota aquesta documentació li va ser lliurada: *me regaló los autos de esta causa mi amigo don Ramon Vinader*. Tota aquesta documentació fou sostreta de l'arxiu vigatà sense cap mena de dubtes.

Lluís Orriols indica que *la feréstega silueta del Pedraforca resta associada fàcilment amb el món de la bruixeria. El magnetisme misteriós del seu contorn agrest ha inspirat perturbadores rondalles, contades a l'escó de la llar, i llegendes turbulentes de bruixes voladores*. Orriols diu que a unes pobres dones se les acusava de fer pràctiques de bruixeria, se les torturava de forma brutal per fer-les confessar les seves pràctiques amb el *maligne*; són la Rafaela Puigcercós o la Jacoba Ricarda, que van ser processades i acusades per unes suposades pràctiques de bruixeria amb el diable que s'haurien pogut fer a dalt del Pedraforca. Una de les processades per bruixa, Jacoba Ricarda, coneguda pel sobrenom de la *Pellisona*, era l'esposa de Jaume Ricart, un pagès de *Santa Maria dels Pens* (l'actual vila d'Alpens). La Pellissona va declarar, sota turment, el dia 4 d'octubre 1619, entre d'altres coses, que el dimoni li havia dit que anés a dalt del Pedraforca i que li lliurà molt poc temps després, el mateix dimoni, un pot d'ungüent perquè ella mateixa s'untés despullada. I explica Orriols que en el procés va declarar: *jo me untí amb unguents dejús les aixelles i en ser untada tota nua, me'n aní per la xemeneia dient: -Dejus fulla, Dejus fulla! Jo em don al dimoni ("per damunt fulla, per damunt fulla! jo em dono al dimoni")*. *I me'n anava per los aires a Pedraforca. I allí ja trobí lo dimoni com a home que estava ballant i en companyia sua trobí... també a la mare del hereu Roma* (aquesta era la Rafaela Puigcercós) *que ara està als Torrents de sant Agustí del Lluçanès*

Un segle més tard Cels Gomis recull una llegenda que diu que es contava pel Berguedà l'any 1892, originada en bona part sobre els fets d'aquests processos contra la Pellissona i la Roma. Gomis, en el seu llibre *La Bruixa Catalana*, conta una llegenda que diu que li van explicar a Berga sobre una bruixa que anava al Pedraforca per fer-hi reunions a

l'enforcadura cada dissabte a la nit. La bruixa, explica, pujava a cavall del seu marit convertit per ella mateixa en una ase o somera. El marit es transformava en ruc després de ser untat amb uns unguents i de ser emprades per la bruixa les paraules màgiques que feien començar aquest encanteri amb els mots de *per damunt fulla, a Pedraforca*. En arribar a l'enforcadura totes les bruixes allà dalt congregades feien una rotllana al temps que eren rebudes per un gran mascle cabró negre de banyes molt recargolades, a qui li besaven les vergonyes i també li aixecaven la cua per besar-li el que s'hi amaga a sota. Segons diu Gomis, aleshores el mateix dimoni, que era aquest feréstec animalot, els encomanava perverses feines que solien fer pels voltants del Pedraforca, com fer caure calamarsa, o els feia preparar nous unguents màgics per fer entremaliadures.

El marit, segueix explicant Gomis, que s'aixecava cada diumenge molt baldat i extremadament cansat, va explicar al seu confessor que cada setmana tots els diumenges li passava al mateix; aquest va dir-li que la seva dona prou podria ser que fos una bruixa i que el dissabte següent es fes l'adormit i veiés el que li passava. Com que va descobrir-ho tot, va decidir fer el dissabte següent la pràctica de bruixeria a l'inrevés, i va untar la seva dona amb tots els seus unguents diabòlics. La seva dona aquella nit va fer de somera. La llegenda l'acaba, *les bruixes, veient arribar un bruixot nou, en tingueren una gran alegria i mogueren una gran gatzara; mes també els rucs s'atalaiaren de la somera i començaren a bramar amb tanta força, que ni el mateix dimoni no pogué posar-hi pau ni fer-se entendre i hagué de dissoldre la reunió perquè no hi havia manera de fer res enmig de tant desgavell*. Aquesta llegenda, explicada a final del segle XIX, ja devia ser molt popular i després de ser recollida per en Cels Gomis va esdevenir una llegenda clàssica de la bruixeria catalana.

El llibre de Gomis devia d'haver tingut un gran impacte per tot el que explicava, i uns anys més tard Joan Amades, en el seu *Costumari*, ja afirmava que *al cim del Pedraforca es reuneix la nit de sant Joan totes les bruixes del Berguedà, del Cadí, de les fonts del Llobregat, de la Cerdanya d'altres paratges propers i fan un gran ball i el mestre boc, salta i balla al mig de la rodona*. Aureli Capmany segueix recollint la llegenda quan diu *també que s'explica als infants que les bruixes, untades amb l'unguent de la mare Celestina, s'enfilen xemeneia amunt i se'n van cap a Pedraforca a ballar, on la nit de Sant Silvestre es reuneixen per fer-hi grans ballades i gatzara, convidant a la festa a l'"abanderada"*. Verdager parla de les bruixes del Pedraforca en la seva poesia *La nit de Sant Joan*, que més endavant reproduïrem. També Verdager, en el llibre *Excursions i Viatges* va explicar que *les bruixes dels Pirineus, Conflent, Cerdanya i Rosselló, tenien son punt de reunió en Canigó*. Aquí no va esmentar el Pedraforca.

Josep Maria Vilardaga va escriure a la revista *San Jorge* de la Diputació de Barcelona una altra llegenda del Pedraforca, que poc després va ser recollida en el seu llibre *Leyendas Medievales de Cataluña*. La seva versió de la llegenda diu, en síntesi, que després de la batalla de Guadalete i l'ocupació de la península Ibèrica pels àrabs (musulmans), que fins i tot varen traspassar el Pirineu i que van ser derrotats a la batalla de Poitiers (per Carles Martell l'any 723), els cristians catalans, animats per Otger Catalò i els Nou Barons de la Fama, de mica en mica van anar iniciant la reconquesta del seu país i van anar

ocupant tot el Pirineu, i anaven baixant per les valls que l'envolten, i *cierta noche, los habitantes de cuevas y escondrijos de las inmediaciones de la elevada montaña que baña por el río de Saldes formaba como avanzada de la gran Sierra del Cadí, vieron turbado su descanso por un constante y fuerte ruido de pisadas, de piedras removidas, y de gritos. Al amanecer contemplaron, con asombro y con pavor, que en la cumbre de aquel macizo enorme se levantaba un fuerte castillo rodeado de altas murallas.* Segueix explicant que en una nit "el genio del mal" havia construït una fortalesa inexpugnable per impedir que els cristians catalans lluitessin contra els seguidors de Mahoma. Aquesta situació va durar força temps, fins que una nit el castell va ser enrunat per l'arcàngel Sant Miquel; d'aquí bé que en sortís una enforcadura i de les dues tarteres, una per al cantó de Saldes i l'altra de Gósol. També Vilardaga explica que les bruixes i d'altres forces del mal no varen voler mai resignar-se a la seva destrucció i sempre van voler reconstruir el castell enderrocat, i per això cada Cap d'Any, per Sant Silvestre, les bruixes ronden la muntanya, salten de Pollegó a Pollegó, i baixen a l'enforcadura i de vegades pels voltants per bastir un nou castell, ja que les bruixes mai no es donen per vençudes.

Ramon Bovet, a la revista *Tagast* número 4 de l'abril de 1930, en explicar una excursió seva al Pedraforca, deia: *per esquerpades timbes [...] i penyals cantelluts i abismes pregons com amenaçadors sentinelles vetllen l'invulnerable palau de la bruixeria* i acaba l'article fent un esment *el record supersticiós que minva de fantasies els pollegons llegendaris del Pedraforca.*

En el llibre *Històries de les bruixes d'Altafulla*, d'Antoni Gelabert, es diu: *Els grans personatges d'aquest món mític viuen en determinats llocs no poblats, als castells enderrocats, Miravet, Montsoriu, el Pedraforca, el dolmen de Vallgorguina [...]* Javier Tomeu, al seu llibre *La Bruixeria popular catalana*, recull la versió de Vilardaga de la llegenda del Pedraforca, li dóna una nova redacció literària, però segueix en tot Vilardaga. Com Muñoz, que també en el seu llibre *Indrets Màgics del Pirineu català*, de l'any 2003, recull en bona part la versió de Vilardaga, quan explica dues llegendes del Pedraforca: una és la referent a un senyor del castell, *un home amable i generós amb els vassalls, fins que va arribar un home estrany que el va fer canviar. A partir de llavors, només saquejava els pobles, els delmava a impostos. Va omplir tot el castell d'or, de tot el que havia espoliat als ciutadans. Els vilatans van pregar fins que van rebre resposta. S'havien de tancar a les cases i no sortir per molt que fos que sentissin. Aquella mateixa nit un exercit d'àngels va baixar del cel i va demanar una batalla contra el senyor i el seu nou amic, que no era altre que el dimoni. La muntanya es va obrir en dues meitats i totes les riqueses varen rodolar avall. Per això té dues puntes unides per una tartera de pedres petites, el tresor.* L'altra llegenda recollida per Muñoz fa referència a uns joves que se suïcidaren llençant-se des del cim, per la qual cosa la muntanya, *entristida pel fet, es va esberlar i va adoptar la forma actual.*

Per mossèn Ballarín el Pedraforca no és terra de bruixes sinó que és com una gran catedral, i ho explica: *Vist des de Massanés, venint del Llobregat, el Pedraforca s'apareix com una façana de catedral, amb els dos pollegons i l'enforcadura al mig, la tartera que baixa. El que no saps és que, com totes les catedrals, hi ha el carener darrere, de manera que no*

són les dues forques soles, són les carenes que van enllà, que són justament la teulada d'una catedral. I després, venint pel Coll de la Trapa [...] veus els contraforts al costat. I des de Gósol veus els absis. Llavors, aquesta plana de Gósol, aquesta vall que és plana: fixeu-vos-hi que és com el claustre de la catedral [...].

Mossèn Climent Forner li ha dedicat una important composició poètica o mossèn Ballarín ha fet nombrosos articles sobre el Pedraforca. Josep Pla, en la seva *Guia de Catalunya* explica: *El Pedraforca en canvi es dreça erecte, amb el seu característic alterós perfil d'enforcadura impàvida i valenta.* De Soto, el pintor baganès, en féu nombroses pintures i és un dels objectius de molts fotògrafs. El Pedraforca ha esdevingut símbol de Catalunya, és portada de desenes de llibres de tot tipus, un centre excursionista de Barcelona porta el seu nom, és a l'escut del Consell Comarcal del Berguedà... El Pedraforca, com el Pi de les Tres Branques, Queralt o La Patum, es símbol identitari de la comunitat que l'envolta.

Artur Blasco, en el recull *Cobles de renoms dels pobles*, diu

*A Gósol són fumades,
a Sorribes no tant;
a l'Espà les capitanes,
i a Feners la flor del ram.
Pedraforca la beneïda,
més avall de Gresolet;
si voleu noies boniques
a Saldes n'hi ha el floret.*

V. Verdager i el Pedraforca

Jacint Verdager, des d'Osona, la seva terra natal, veia el Pedraforca. Mossèn Cinto clou el poema *L'arpa*, recollit al llibre *Pàtria*, parlant del Pedraforca quan diu:

*[...] I al pondre's damunt seu l'astre del dia,
corono d'or irradiant la flama,
engolir-se'l vegí l'alt Pedraforca
fen un Vesubi atapeït de lava. I,
entre el floreig d'estrelles que naixien
del vespre hermós entre les fosques ales,
com aurora divina que em somreia
vegí en lo cel la Musa Catalana...*

Aquesta visió poètica de com Verdager veia la muntanya berguedana es pot entendre millor seguint les explicacions que va donar el professor Enric Bagué, quan digué: *Des de la Damunt, en efecte, cap al juny hom veu pondre's el sol per la banda de Pedraforca, i algun dia precisament devers l'osca característica d'aquesta muntanya de l'Alt Berguedà.* Verdager també ja es va referir també a aquesta muntanya en el seu poema *Canigó*, quan diu:

*Lo vell Puigmal d' espatlla rabassuda
és l'arc d'aqueixa altiva fortaleza,
que en set-cents anys lo sarraí no ha presa,
fent hi bocins la llança fulgurant.
Prop d'on Cadí amb lo Cadinell encaixa
s'alça el doble turó de Pedraforca;
és del castell la inderrocable forca, feta,
si cal, á mida d'un gegant.*

Al llibre *Excursions i viatges* de Verdaguer hi ha dues referències més al Pedraforca, una quan parla de l'ermita de la Mare de Déu del Món, a l'alta Garrotxa, i escriu: *A ponent, més ençà del formidable Pedraforca es veu arrancar d'aquesta gran cordillera la de Santa Magdalena, fins a les Osques de Cabrera: aquí se tors cap a llevant envers lo santuari de la Salut, lligant-se amb la serra de Santa Cecília, per a formar totes dues plegades lo promontori del Far, que sembla una nau de llarga proa que surt d'entre les serres, sobre la estranya mar de verdor de les Guilleríes. La serra de Santa Cecília, allargant se cap á llevant, va á trobar la de Finestres, que, trencada y oberta, es ben mereixedora del nom que el poble li ha donat.*

L'altra en parlar de Gósol, diu " [...] a l'est té la superba i acimada muntanya de Pedraforca. Eixa muntanya per aquella banda no és inaccessible, bé que no seria prudent pujar-hi, des del forcat, per un canal o còrrec fondo, que sols du aigua en dies de temporal; es divideix en dues, que baixen pelades i amb poca herba fins al pla, no duent-li per tribut més que torrentades de rocs.

Segons m'informa Narcís Garolera, Verdaguer té una altra referència del Pedraforca, en aquest cas, sense l'article *el*; és el poema *La nit de Sant Joan. Jovenívoles*, editat pòstumament per Matheu l'any 1925, és el llibre que recull aquests versos. Garolera en prepara una edició per guany.

*S'ouen los alarits
i rialles feréstegues
que al cim de Pedraforca
llancen les bruixes velles
ballant amb sos marits
de cara escardalenca.*

VI. Lluís Estasen i l'escalada

En Josep Maria Guilera ens conta al seu llibre *Excursions pels Pirineus i Alps*, en un capítol dedicat a Lluís Estasen, la primera ascensió hivernenca a les acaballes de 1919 de Nadal a Cap d'Any pel Berguedà on, des dels Rasos passaren per Peguera, Ensija i coll de la Trapa, fins a arribar a Gósol el dia 27 de desembre. S'allotjaren a cal Tempanada i explica com aconseguiren fer la primera ascensió coneguda de l'hivern al Pollegó superior, malgrat les dificultats i no ser encara experts en la tècnica del gel. Posteriorment, per la Pasqua de 1921, ja des de Saldes una colla d'excursionistes feren el Pollegó inferior. En Guilera, ens consta que després d'aquesta ascensió hagué d'incorporar-se a l'exèrcit espanyol que

combatia al Marroc, i per això no pogué participar en l'excursió de 4 de juny de 1922 sota la direcció de Lluís Estasen.

En Lluís Estasen va néixer el 1890; el 1910 es féu soci del Centre Excursionista de Catalunya, provenint del Club Natació de Barcelona, on practicava el waterpolo. Hagué de deixar aquest esport en ressentir-se'n la salut i va marxar una temporada a Gósol; el juliol de 1936 participà en l'acció per salvar la biblioteca del Seminari conciliar de Barcelona; li fou atorgada la medalla d'or del CEC el 1929; participà en els inicis de l'esquí català –per cert, a l'actual comarca del Berguedà– als Plans de Corbera i als Rasos; també participà en esports nàutics fets a les costes catalanes. En Lluís Estasen era un home que vivia per l'esport i, sobretot, per Catalunya.

El 27 de desembre de 1919 féu amb el seu germà Josep Maria, en Guilera, Pau Badia i Josep Puntès la primera ascensió hivernal des de Gósol. La Pasqua de 1921 obre una nova via al Pollegó inferior per la canal de la bretxa W. des de l'enforcadura; el 1922 fa la primera ascensió per la canal Roja i el 4 de juny del mateix any, acompanyat de Puntès, Giménez, Feliu, Domènech i Navarro, la primera ascensió per la muralla septentrional. La via estava fins aleshores considerada com a inaccessible.

El 30 de juny de 1928, Estasen, Josep Puntès, Josep Rovira i Jofre Vila aconsegueixen per primera vegada escalar la totalitat de la paret nord i seguir conquerint la muntanya fins al 9 de juny de 1946, quan amb Agustí Faus, Estanislau Pellicer i Agustí Jolis faria la darrera escalada, pujant per les costes d'en Dou, al Pollegó inferior. Ara, el nom d'Estaten, el primer escalador del Pedraforca, hi restarà vinculat, ja que el refugi porta el seu nom. En Lluís Estasen patiria un greu atac l'estiu del 1947 quan era prop del Pedraforca per a la benedicció i primera pedra del refugi. El 22 de juny, des de Saldes, als 57 anys, era conduït greument malalt a Barcelona, on morí a mig camí.